

2017

ИНОВАЦИЈЕ у настави

часопис за савремену наставу

YU ISSN 0352-2334

UDC 370.8

Vol. 20

Др Милица Радовић-Теших
Учитељски факултет, Београд

Изворни
научни чланак

Мали појмовник грамаћичких и лингвистичких термина

(наставак из бр. 2006/1, стр. 12-28)

Резиме: Циљ овога рада је да студентима (и ученицима) понуди систематизован и алфабетски уређен појмовник грамаћичких и лингвистичких термина који се срећу у оквиру наставног садржаја предвиђеног за предмет Српски језик на Учитељском факултету. Појмовник ће бити посебно добродошао студентима чија места студирања не располажу великим библиотекама, није библиотекама снабдевеним речницима, енциклопедијама, лексиконима. Овај вид презентације грамаћичких и лингвистичких садржаја помоћи ће студентима да стручне садржаје усвајају из другог угла и на један експлицитнији начин, путем сажетих дефиниција, по потреби појкрећених конкретним примерима.

Кључне речи: појмовник, грамаћички термини, лингвистички термини, дефиниције, појмови.

I. Речник појмова и термина

Ј (ј) - једанаесто слово српске ћирилице одн. четрнаесто слово српске латинице. Као глас ј је палатални сонант, прилично нестабилне артикулације, посебно између два самогласника предњег реда. Правописна норма регулише у којим случајевима треба писати ј а у којима не треба.

јаки положај полугласника - положај полугласника (тј. јера) у старом језику могао је да буде *јаки* и *слаби*: јаки полугласник је онај који се налази испред полугласника у слабом положају, нпр. кад је на крају речи: отьць.

Јакобсон, Роман - (1896-1983) велики амерички лингвиста руског порекла, оснивач Прашког лингвистичког круга који се бавио општом лингвистиком, али и постиком. За његово име се везује и теорија *дисинктивних обележја* у којој се обележја дефинишу са акустичког аспекта.

јат - стари прасловенски глас који се у ћирици обележава Х, а у латиници е. Тај глас је имао различиту артикулацију у словенским језицима. У српским (и хрватским) дијалектима он се различито изменио. У српским екавским говорима глас *јати* је дао рефлекс е - кратко (*јесма*, *смеса*) или дуго

(*geīe*, *млеко*, *сне̄*), у ијекавским говорима рефлекс је према кратком *e*: је (*ījesma*, *смјеса*), а према дугом: *ије* (*gijeīe*, *млијеко*, *сније̄*). У икавским говорима штокавског наречја, које није књижевно, "јат" је дало рефлекс *и* (*īisma*, *диіе*, *млико*).

јачина тона - важна компонента при артикулацији гласа која зависи од снаге тела које покреће треперење гласних жица. Уколико је подстицај за артикулацију гласа већи, утолико је и јачина гласа већа.

јд. (ређе **јед.**) - скраћеница за *једнину*.

једначење сугласника по звучности - гласовна појава прилагођавања сугласника другим сугласницима у елементу артикулације *звучности* / *беззвучности*; када се нађу у промени или творби речи један до другог два права сугласника неједнаке звучности, први се једначи према другоме: *кобац* - *којца*, *наручији* - *наруџба*, *іоі* - *іоџије*, *сваі* - *свадба*. Резултат те промене су различите фонолошке алтернације звучних и беззвучних сугласника: *б / і, і / б, ̄ / к, к / ̄, г / і, і / г, ̄ / ̄, ̄ / ̄, ж / ш, ш / ж, з / с, с / з, ц / ч, ч / ц*. Изузеци су, по правопису: кад се *г* нађе испред *с* и *ш* остаје непромењено: *іпредседник*, *људски*, *одишаміаји*, *іодишиаји*; *̄* се не мења испред суфикса *-сиво*: *во̄сиво*, *ло̄ски*; одступа се и у сложеницама: *іодіексі*, *іосідиіломски*, *іредіурски* или код страних речи: *Вашингіон*, *Хонгконг*, *Мусор̄ски* итд.

једначење сугласника по месту артикулације (творбе) - гласовна промена која настаје када се у облицима или творби речи струјни сугласници *с* и *з* нађу пред предњонепчаним сугласницима *ћ, ђ, ч, ц, љ, њ, ш* и *ж* прелазе у предњонепчане сугласнике *ш* и *ж* услед уједначавања у начину артикулације: *измислији* - *измишљен*, *іазији* -

іажња, *казнији* - *кажњив*, *чекаји* - *шичекаји*, *ђијаји* - *ражђијаји* итд.

Изузетно се *с* и *з* неће мењати испред *љ* и *њ* у сложеницама и у ијекавским облицима: *изљубији се*, *разљубаји се*, *изњихаји*; *іосљедњи*, *сњежан*, *сљеме*. У ову промену спада и фонолошка алтернација *н : м* која настаје када се *н* у творби речи нађе испред двоуснених *б* и *і* па прелази у *м*: *зелембаћ*, *ірехрамбени*, *сіамбени*. Изузимају се од овога сложенице: *ирвеніерка*, *једаніуі*, *сіраніуіица*, *ванбродски* и сл.

једнина - граматичка особина променљивих врста речи којом се означавају појединачни појмови и све оно што се на њих односи: *медвед*, *лисица*, *човек*, *жена*; *бели* (*медвед*), *лукава* (*лисица*), *іошіен* (*човек*), *леја* (*жена*); *бели медвед сіава*, *лукава лисица се ірикрада*, *овај човек ћуји*, *моја жена се смеје* итд. Једнина има посебне облике за сва три рода - мушки (*овај човек*), женски (*ова жена*) и средњи (*ово іиле*).

једнословна реч - реч која има само један слог: *град*, *род*, *ноћ*, *син*, *браји*, *љуји*, *дим*, *ілав*, *ирн*, *жуји*, *крв* итд.

језици у контакту - језици који су дуже времена изложени утицају неког другог језика па преузимају поједине лексичке, фонетске, морфолошке или синтаксичке особине тога језика.

језичка грађа - језички корпус, материјал прикупљен ексцерпцијом књижевних дела или дијалектолошким испитивањем (у руралним или урбаним срединама), који се користи у научним испитивањима.

језичка иновација - фонетске, морфолошке, синтаксичке и лексичке новине које се јављају у једном језику. Извор иновација је обично идиолект, говор појединца који се даље шири путем језичког додир.

језичка и правописна реформа - в. **Караѓић, Вук Стефановић.**

језичка култура - овладаност грамајичким узусима књижевног (стандардног) језика у говорној или писаној речи неког појединца.

језичка мелодија - акценатска обележја једног језика и мелодија која прати језик као средство комуникације.

језичка способност - способност човека да по природи својој употребљава језик као средство комуникације, употреба језика.

језичка средства - све оно што се користи у језику као средству комуникације, поред усменог и писаног говора још и мимика, гестови и сл.

језичка структура - збир и распоред фонетског, морфолошког, творбеног и синтаксичког језичког система. В. **структурализам.**

језичка традиција - преношење и задржавање неких језичких особина из генерације у генерацију.

језичке константе - по теорији Александра Белића: елементи који су увек присутни у језичком развоју, оно што чини језичке особине, језичка способност.

језичке појаве - све оно што чини језички систем; промене и новине које прате развитак језика.

језички знак - спољни, материјални носилац који симболише одређено значење у језику, прихваћен од колектива, веже се за одређени појам и не може се мењати по вољи појединца.

језички материјал - в. **језичка грађа.**

језички механизам - функционисање језичке способности у творачким језичким процесима, језички систем.

језички органи - органи који учествују у говорној артикулацији.

језички потенцијал - семантичко богатство једне речи које се јавља у збиру њених синтагматских и парадигматских односа.

језички симбол - в. **језички знак.**

језички систем - укупност саставних језичких делова и јединица које функционишу у међусобним односима као организована целина. Језички систем чини: *ѓрамајички* систем (фонетски/фонолошки, систем облика/морфолошки, систем творбе/грађења речи, синтаксички систем, прозодијски систем итд.) и *лексички* систем.

језички часописи - периодични научни часописи који се баве испитивањима српског језика и других језика у односу на српски. Најпознатији српски часописи су *Јужнословенски филолоѓ* (1913), *Наш језик* (1932), *Срјски дијалекјолошки зборник* (1903) који се бави изучавањем дијалеката, које издаје Институт за српски језик и САНУ, *Зборник Мајице срјске за филолојију и ојију линѓвисјику* (Матица српска), *Прилози јроучавању језика* (Филозофски факултет, Нови Сад), *Књижевност и језик* (Друштво за српски језик, Београд), *Срјски језик* (Београд, Филолошки факултет и др.), *Језик данас* (Матица српска) итд. Поред тога постоје и посебне едиције и библиотеке института или појединих факултета које објављују научна дела везана за лингвистичка испитивања српског језика. Тако нпр. на Филолошком факултету излазе сваке године зборници са *Научноѓ сасјанка слависја* у *Вукове дане* или се у оквиру Библиотеке Јужнословенског филолога издају посебне лингвистичке монографије, као и у оквиру Библиотеке монографије. У новије време и катедре српског језика у другим центрима (Ниш, Косовска Митровица, Бањалука,

Пале и др.) издају лингвистичке часописе, зборнике и монографије.

језичко осећање - у традиционалној граматици: квалитетан осећај за матерњу мелодију језика, језичко знање, језичка компетенција.

јер - назив за слова која означавају посебне гласове померене артикулације из словенског вокалског система - њ, *їанко јер* (у старословенском *дънь*) и - њ, *дебело јер* (у старословенском *сѣнь*). У призренско-тимочком дијалекту још има трагова тих старих гласова.

јери - глас прасловенског и старословенског вокалског система *ы*, који се изгубио из фонетике српског језика (*сын*).

јота - назив за слово *J (j)* (грч. *Iota*).

јотоване - гласовна промена неких сугласника у додиру са палаталним сонантом *j*, морфолошки или творбено условљена, чији је резултат: алтернација ненепчаних сугласника *з, с, д, њ, л, н* са предњонепчаним сугласницима *ж, ш, ђ, ћ, љ, њ* (нпр. *їисаїи* - *їишем*, *везаїи* - *вежем*, *љуїи* - *љући*, *ирн* - *ирњи*, *родїи* - *рођен* итд.); алтернације ненепчаних *б, њ, м, в* са групама *бљ, њљ, мљ, вљ* (нпр. *ѣруб* - *ѣрубљи*, *каїаїи* - *каїљем*, *сломиїи* - *сломљен*, *сув* - *сувљи* итд.); алтернација задњонепчаних *к, ѡ, х* са предњонепчаним *ч, ж, ш* и зубног *ц* са предњонепчаним *ч* (*викаїи* - *вичем*, *сїругаїи* - *сїружем*, *махаїи* - *машем*, *мицаїи* - *мичем* итд.).

јотовати се - мењати се у додиру са сонантом *j* (о непалаталним сугласницима).

јужнословенска језичка група - група (заједница) језика, настала после распада словенске језичке заједнице, коју чине: *срїски* и *хрваїски* (раније *срїскохрваїски*, у новије време и *бошњачки*), *словеначки*, *македонски*, *буџарски* и некадашњи *сїарос-*

ловенски језик. Претпоставља се у науци, на основу особина које су својствене свим јужнословенским језицима, да је постојао период заједничког живота ове словенске групе језика.

јус - назив за старословенску графему *ју* (**Ю**).

ЈФ - скраћеница (у научним расправама) за часопис *Јужнословенски филолоџ*.

кајкавски дијалекат - в. **кајкавско наречје**.

кајкавски књижевни језик - језик књижевности која је писана на кајкавском наречју. Прва књижевна дела на кајкавском наречју јављају се у првој половини 16. века. Први кајкавски писци су се угледали на старије штокавске и чакавске писце. У 20. веку кајкавским наречјем пишу нека своја дела и хрватски писци А. Г. Матош и М. Крлежа (*Баладе Пеїрише Керемїуха*).

кајкавско наречје - лингвистички назив за једно од три наречја хрватског језика (раније српскохрватског) које је у науци названо по упитној заменици *кај*. Постоје и друге језичке особине по којима се ово наречје разликује од штокавског, односно чакавског (три акцента, самогласник *е* уместо старог полугласа, чување *л* на крају слога и др). Данас се овим наречјем говори у северозападном делу Хрватске (до границе са Словенијом) и у Горском котару.

какофонија - (фр. *sacophonie*) нескладно груписање гласова и сугласничких група одн. говорних јединица које могу бити непријатне за слушање (*Сїоји коњ њод њоџодбом*, *Како кока каже*).

калк - (фр. *calque*) семантичка туђица, реч или израз дословно преузет из страног језика са гласовним и морфолошким ликом српског језика (нпр. нем. *Übermensch* -

натчовек, нем. *Handbuch* - приручник, фр. *autocratie* - самовлашће).

Кангрга, Светомир - лексикограф, коаутор (са Јованом Ристићем) *Речника срѓскохрвајскоѓ и немачкоѓ језика* (1928), касније *Енциклопедијскоѓ немачко-срѓскохрвајскоѓ речника* (I део) и *Речника срѓскохрвајскоѓ и немачкоѓ језика* (II део, Београд 1936, до данас изашло више издања).

Караѓић, Вук Стефановић (1787-1864) - реформатор српског књижевног језика и правописа. Рођен у Тршићу у западној Србији где му је рођен и отац, док се деда доселио у Тршић из Дробњака (данашња Црна Гора). Нередовно се школовао по разним местима. Био је најпре писар код устаничких вођа у Србији. У Сремским Карловцима се упознао са Лукијаном Мушицким, а у Пешти са Савом Мркаљем и њихова помоћ му је касније била значајна. Вук се после пропасти Првог српског устанка нашао 1813. године у Бечу где је врло брзо упознао Словенца Јернеја Копитара, слависту, у то време цензора словенских књига. На Копитарев предлог Вук је написао прву граматику српскога језика (*Писменица сербскога језика*, Беч 1814). Од тада па до своје смрти, пуних 50 година, Вук се борио за реформу српског језика и правописа. Вук у Бечу, захваљујући и пријатељству са Копитарем, није дуго чекао да добије подршку европских средишта културе. Прву своју граматику је написао реформисаном ћирилицом Саве Мркаља (по узору на *Словенску ѓрамајику* Аврама Мразовића). Визија његових граматичких решења била је већ тада заснована на принципу немачког филолога Јохана Аделунга "пиши као што говориш". Вук је затим, уместо Мркаљевих удвојених знакова: *ѓѓь, ѓѓь, ѓь, ѓь* увео у српску ћирилицу *ћ, ѓ, ѓь, ѓь* и *ј* (из латинице) и *ѓ* (из старих рукописа). Нову азбуку Вук је први пут

употребио у свом *Срѓском рјечнику* који је (заједно са *Срѓском ѓрамајиком*) објавио у Бечу 1818. године. Тако је Вук ударио темеље српској ћирилици. Осим графичких решења Вук је реформисао и ортографију уводећи фонетски (фонолошки) принцип према коме сваком гласу у говору одговара један знак у писању. У језичкој реформи Вук је направио велику промену. Узео је као основицу српског књижевног језика један народни дијалекат - *исѓочнохерцеговачки дијалекајѓ* ијекавског изговора, који се простирао на највећем делу територије штокавског наречја. Потом је гласовни систем употпунио увођењем сугласника *х* (1936). Иако је Вук имао много противника, његова језичка и правописна реформа временом је добила и своје присталице. Већ 1847. године појавила су се дела на народном језику: научна расправа Вуковог присталице Ђуре Даничића *Рајѓ за срѓски језик и ѓравоѓис*, *Песме* Бранка Радичевића и *Горски вјенац* Петра Петровића Његоша и Вуков превод *Новоѓ заветѓа*. Вуков правопис је одлуком надлежних органа у Србији званично прихваћен тек 1868. године, четири године након његове смрти.

кардинални бројеви - в. **основни, главни бројеви**.

категорије (језичке) - 1. термин који означава врсте речи (променљиве и непроменљиве); 2. у класичним граматицама: врсте свих језичких средстава за обележавање појединих односа и значења, нпр.: падежни наставци, творбени афикси итд.

каузалан - (лат. *causalis*) којим се исказује узрок, узрочан: нпр. везник *ѓошѓѓо*, израз у *вези са ѓѓим*, реченица *Заѓѓо шѓѓо сам ѓлаган*, врти ми се у глави.

каузална реченица - в. **узрочна реченица**.

квалификација - особина, својство.

квалификативан - који се односи на квалификацију, којим се изражава особина, квалитет нечега: квалификативна употреба падежа.

квалификативна употреба времена - употреба глаголских времена за означавање, изражавање квалификације, особине онога коме се приписује нека ситуација (стање, збивање) (нпр. квалификативни презент: *Земља се окреће око своје осе*; *Морава се улива у Дунав*).

квантитет гласа - дужина и краткоћа гласа (као фонолошки или морфолошки разликовни фактор: жена, ном. јд. и жена, ген. мн.).

клауза - предикатска реченица. Традиционална подела је на *главне* (или *ујравне*) и *сјоредне* (или *зависне*) клаузе: (1) *Мајка је њодигла слушатицу* (2) *када је њелефон зазвонио*.

књижевни договор - в. **Бечки договор**; **Новосадски договор**.

књижевни језик - стандардни језик, општи језик припадника једне друштвене заједнице заснован на утврђеним граматичким (фонетским, морфолошким, творбеним, синтаксичким) и лексичким обрасцима који чине норму језика тј. систем правила обавезних за све који тим језиком говоре или пишу.

кованица - нова реч, неологизам у језику који својим начином творбе често одудара од устаљених образаца, вештачки направљена реч: *њлејисанка*, *језикоградијељ*.

код - (фр. *code*) у области семиотике и теорије комуникације: систем уговорених

знакова, симбола за преношење порука сигнализацијом.

коине - (гр. *koine*) заједнички језик, обично књижевни, који обједињава више говорних подручја, нпр.: новештокавски коине, тј. језик који је Вук Караџић увео у књижевност.

колективне именице - в. **збирне именице**.

количинске заменице - придевске заменице које упућују на количину (квантитет) појма на који се односе: *оволики*, *колики*, *њолики*, *свеколики*, *ма колики* и др.

количински прилози - прилози који: 1) уз глаголе одређују степен интензитета радње (Студенти *много* уче); 2) уз придеве одређују степен особине (Саша је *лејо* васпитан); 3) уз именице одређују количину онога што она значи (Попила сам *мало* ликера) и 4) уз друге прилоге одређују интензитет (Маја *врло* садржајно одговара).

колокација - (енгл. *collocation*) везе, спојеви, окружење у којима се нека лексема јавља, уобичајене везе међу речима: *оњежавајућа околност*, *њији воду*, *мркла ноћ*.

колоквијалан - који је карактеристичан за разговорни језик: колоквијална реч, колоквијални стил.

колоквијализам - реч или израз карактеристични за колоквијални језички стил: *Ужасно сам ѓлаган*, *Језива си била ѓрема мени*.

кома - запета, зарез (код бројева).

комбинована творба - префиксално-суфиксални творбени начин којим речи настају истовременим спајањем префикса и суфикса са творбеном осномом: *доврајак*, *надлакјица*, *Забрежје*.

комп. - скраћеница за компаратив.

компактност - 1. особина гласова који се одликују концентрисаном изговорном ене-ргџом: нпр. код вокала, велара или палаталних консонаната. 2. устаљеност, непроменљивост фразеолошких израза (*баџиџи койље у џрње, немаџи длаке на језику*).

компаратив - други ступањ поређења придева којим се означава особина у вишем степену од особине означене позитивом придева: *брџи, г̀луџи, вредниџи, леџи, боџи*.

компаративан - који изражава, исказује поређење, поредбени: компаративни везник, компаративна реченица, компаративна граматика.

компаративно-историјска метода - начин испитивања језичких факата који се базира на поредбеном и историјском проучавању више језика. Овом методом реконструисан је нпр. индоевропски прајезик.

компарација - в. **поређење**.

комполит - в. **сложеница**.

комполитија - (лат. *compositio*) в. **слагање**.

комполита - саставни део, елемент нечега: лексичка комполита.

комполитна анализа - анализа која се примењује при одређивању различитих (нпр. значењских) комполити једне језичке јединице као ознака различитих дескриптивних обележја по којима се те језичке јединице међусобно разликују.

комуникативна функција језика - функција језика као средства међусобног споразумевања; в. **сазнајна функција језика**.

комуникација - (лат. *communicatio*) саопштавање неког мисаоног садржаја помоћу језичких средстава у циљу споразумевања.

конвенција - прихваћена пракса, обичај у употреби језика.

конверзија - творбени процес којим једна реч претварањем прелази у нову врсту речи: млад - *млада*, зао - *зло*, путовати - *џуџуће* (позориште).

конгруентан - који се слаже, конгруира са одговарајућим деловима реченице: конгруентни придев.

конгруенција - (лат. *congruentia*) морфосинтаксичка веза између конгруентних/придевских речи (придева, придевских заменица, редних бројева и бројева од један до четири) или придевских синтагми и именичког члана који условљава избор одговарајућих конгруентних категорија. Конгруентне су: 1) придевске речи са именицом или именичком синтагмом уз коју стоје у роду, броју и падежу и 2) конгруентни су глаголи у личном (финитном) облику са именичком речју или синтагмом у лицу, броју и роду (ако глаголски облик има ознаке рода). Конгруенција може нпр. бити *г̀рамаџичка* (у роду) - *слагање џо облику* (Она скитница је дошла), или *семантичка* (*логичка*) *конгруенција* (у роду) или *слагање џо значењу* (Онај скитница је дошао).

конгруирати - бити у конгруенцији, слагати се.

кондиционал - (лат. *modus conditionalis*) погодбени глаголски начин којим се глаголски процес исказује као условљен, потенцијал (*Ја бџ џево*).

кондиционал прошли - в. **потенцијал прошли**.

кондиционалан - услован, погодбени: кондиционално значење, кондиционални везник.

коњугација - (лат. *congruentia*) промена глагола по временима и лицима. Коњугаци-

јску парадигму чине прости и сложени глаголски облици који се творе од истог глаголског корена и различитих граматичких основа - презентске или инфинитивне, додавањем посебних глаголских наставака.

конклузивна реченица - в. **закључна реченица**.

конкретне именице - именице које означавају конкретне, видљиве појмове (насупротив апстрактним): *сјео, дрво, брдо, овца* итд.

конотација - субјективна асоцијација коју код говорника изазива семантика неке лексичке јединице (нпр. *умреџи* - *лијсаџи* - *црћи* - *огајеџи*).

консекутивна реченица - в. **последична реченица**.

консонант - (лат. *consonans*) в. **сугласник**.

константе (језичке) - термин којим је српски лингвиста А. Белић називао језичке услове који су узрок језичких промена присутних у развоју језика. Константе су увек активне а чини их неколико психичких и духовних услова. Оне, по Белићу, подстичу развитак основних врста речи: именица, придева, глагола и деиктичких (упућивачких) речи.

Константин - в. **Ђирило и Методије**.

Константин, Филозоф - бугарски емигрант који је радио на књижевним рукописима у Ресавској школи у манастиру Манасији, у време владавине деспота Стефана Лазаревића. Константин је први урадио правописна правила за тадашњи српски језик, која су, иако тешка и неприкладна, дуго била у употреби.

конституента - најмањи саставни део гласа на коме се заснива разликовна

фонолошка функција, диференцијална карактеристика гласа. Нпр. конституенте гласа *g* су: сугласнички карактер, денталност, експлозивност, звучност.

конструкција - унутрашња организација, веза две или више речи које чине једну синтаксичку јединицу са синтагматским особинама: реченична конструкција, предлошко-падежна конструкција, именска копулативна конструкција, рекцијска конструкција и др.

контаминација суфикса (форманата) - спајање двају суфикса у један, нпр.: *уч-ен-ик* - *уч-еник*, *кам-ич-ак* - *кам-ичак*.

контекст - (лат. *contextus*) језичка говорна или мисаона целина којој припада и у којој се реализује одређено значење неке мање језичке јединице (речи, синтагме, реченице), делови неког исказа или текста.

контекстуалан - који произилази из контекста, који се реализује, одређује у контексту, који зависи од контекста: контекстуално значење.

контракција - (лат. *contractio*) в. **сажимање**.

контрастивна граматика - упоредна граматика два или више језика.

концесиван - (лат. *concessivus*) којим се изражава допуштање, допусни: концесивни везник, концесивна реченица.

Копитар, Јернеј (1780-1844) - Вуков саветник, помагач и пријатељ у Бечу, словеначки слависта који је радио као цензор словенских и грчких књига у бечкој Народној библиотеци. Подстицао је Вука на сакупљање народних умотворина и помагао му при раду на изради *Српског рјечника* (1818).

копула - (лат. *copula*) спојни део предиката (кога чини помоћни глагол јесам / бити или глаголи непотпуног значења: *ѝосѝаѝѝи, осѝаѝѝи, чиниѝѝ се, зваѝѝ се* и др.) који у реченици повезује субјекат са именским делом предиката, именским предикативом, спона (Иван је студент. Он *осѝаѝе изненађен.*).

копулативна именска конструкција - именски предикат кога чини глаголски део предиката (копула) и именски део предиката (предикатив) (Марко је ученик. Љиља је вредна).

копулативна реченица - в. саставна реченица.

копулативна функција - функција коју има копула тј. функција повезивања субјекта са именским делом предиката.

копулативни везник - в. саставни везник.

копулативни глагол - глагол (нпр. *јесам / биѝѝи*) који врши функцију копуле.

корелатив - реч или група речи која стоји у суодносу према другој речи или групи речи и упућује на њих: *колики... ѝолики, како... ѝако* и др.

корелативан - који се налази у узајамном односу са нечим.

корелативни прилози - прилози (обично) супротног значења који у суодносу улазе у састав неке прилошке полусложенице: *горе-доле, ѝамо-амо, лево-десно, кад-ѝаг* итд.

корелација - (лат. *co + relatio*) узајамни однос две језичке појаве (нпр. корелација звучни / безвучни сугласници; видска корелација глагола: *зевнуѝѝи - зеваѝѝи, дођи- долазиѝѝи* итд).

корен - најмањи део речи који се даље не може делити и који је носилац лексичког

значења свих речи из истог творбеног гнезда: *раг-и-ти, раг-ни, раг-н-ик, из-раг-и-ти, раг-ња, до-раг-а* итд.

коренска реч - реч која је постала од корена додавањем наставка за облик или превојем вокала: *чу-ѝѝи, чу-јем; ѝлес-ѝѝи, ѝлоѝѝ, ѝре-ѝлиѝѝ-а-ѝѝи*.

коренски језици - језици чије су речи по структури корени, које су непроменљиве и значења им се одређују додавањем других речи, редоследом речи и сл. Такав је кинески језик.

коренски правопис - в. етимолошки правопис.

корпус - збирка, скуп језичких података из одређеног писаног текста или забележеног говора који се могу употребити за језичку анализу.

коса црта - правописни знак који се често, али не обавезно, пише између напоредних или алтернативних језичких облика (у значењу "поред", "или"): у ноћи 12/13. марта, речник из 1863/1864. године, наставак -ем/-ом итд.

коси падежи - зависни падежи (генитив, датив, акузатив, инструментал, локатив); в. **падежи**.

косовско-ресавски дијалекат - старији штокавски дијалекат екавског изговора који се простире на подручју централне Србије. Захвата земљиште од Метохије преко Косова и Копаоника, захвата североисточну Србију прелазећи делимично преко Дунава у Банат, а западном границом иде према северу, лево низ реку Ибар, до улива у Западну Мораву, преко Крагујевца, Раче Крагујевачке, Смедеревске Паланке и Смедерева улази у југоисточни део Баната. Главне језичке црте: само два силазна акцента: *ѝо-ѝок, девојка*, стари глас "јат" доследно се

замењује са "е", сугласника х нема, а футур први се гради по обрасцу: *ће (га) коћа*.

кратка множина - множински облици без проширења основе са *-ов /-ев: мрави, ученици, коњи* (у односу на: *мишеви, њогови*).

краткосилазни акценат - један од четири акцента српског књижевног језика, кратки акценат силазне интонације (´) који може стајати само на једносложним речима и на првом слогу (*лав, дуг, кућа, истина*).

краткоузлазни акценат - један од четири акцента српског књижевног језика, кратки акценат узлазне интонације (˘) који може стајати на било ком слогу двосложних и вишесложних речи осим на последњем (*вода, девојка, њондовићи*).

краћи облик придева - в. **неодређени придевски вид**.

криптограм - (грч. *krypto* и *grammo*) врста загонетке у којој се значење речи одгонета премећањем слова.

крња основа придева - основа неких придева без последњег слога на коју се додају наставци за компаратив (вис-ок - виши, крат-ак - краћи, далек - даљи итд.).

крњи перфекат - облик перфекта без помоћног глагола (*Сава нагомила; Звезда њобедила.*); в. **перфекат**.

кroatизам - позајмљеница (реч или израз) из хрватског језика: *глазба, најијецање, њромица*.

ктетик - (грч. *ktetikos*) придев изведен од имена насељеног места: Вршац - вршачки, Нови Пазар - новопазарски.

култура језика - неговање правилне употребе језика и чистоте и лепоте језичког изражавања.

курзив - косо или на десну страну нагнуто типографско писмо.

л - скраћеница за "лице" (у граматички).

Л - скраћеница за "локатив".

лабијалан - који се твори помоћу усана, уснени.

лабијали - уснени, лабијални сугласници: *љ, б, м*.

лабиодентали - усненозубни сугласници који се творе помоћу усана и зуба: *в, ф*.

лабиоденталан - усненозубни (зубноуснени).

лабионазалан - који се твори помоћу усана и носа, усненоносни: лабионазални сугласник *м*.

language - француски термин за употребу језика у изражавању мисли и осећања, говор. Уп. *parole*.

langue - француски термин који је у лингвистику увео лингвиста Фердинанд де Сосир: језички систем заједнички за све говорнике датог језика, језик.

латентан - који се не показује, потенцијалан: латентно лексичко значење.

латерални сугласник - сугласник који се образује тако што ваздушна струја тече боковима језика, а врх језика се ослања на зубе и алвеоле: сугласник *л*.

латинист(а) - научник или стручњак који се бави изучавањем латинског језика.

латиница - једно од три модерна европска писма; стара латиница је настала пре нове ере као престилизоване грчки алфавет. Касније су се развијале разне варијанте латинице. Латиницу којом се Срби користе чини 27 простих слова и три удвојена (*dž, lj, nj*).

латинички - који се односи на латиницу: латиничко писмо, латинична графика.

латински језик - изумрли индоевропски језик који припада кентум-групи језика. Њиме је говорило италско племе Латини

које је живело у покрајини Лацију у којој се налазио Рим. Јачањем Римске империје латински језик је постао светски језик. Данас се употребљава као језик науке и религије.

латинско писмо - в. **латиница**.

лексема - 1. реч као јединица лексичког система коју чини једна реч у свим својим употребним облицима и значењима тј. свим реализацијама у језику, или једна реч са другим речима као могућим фразеолошким проширењима. 2. лексичка јединица у речнику. 3. део речи, корен, који носи основно, лексичко значење речи и њених изведеница.

лексика - (грч. *lexikon*) све речи једног језика, дијалекта, неког писца, дела и сл. Све речи српског језика деле се на пунозначне (појмовне) (именице, придеве, глаголе, бројеве, заменице и прилоге) и непунозначне (помоћне, функционалне) (предлози, везници, речце и узвици).

лексикализација - претварање неког лексичког елемента (нпр. израза, синтагме и сл.) у засебну реч.

лексикограф - стручњак који је бави лексикографијом, израдом, састављањем речника, лексикона, енциклопедија и сл.

лексикографија - (грч. *lexikon* и *grapho*) грана науке о језику која се бави израдом речника, састављањем речника, лексикона и енциклопедија.

лексиколог - научник који се бави лексикологијом.

лексикологија - грана науке о језику која се бави свеукупним изучавањем лексичког фонда неког језика.

ликвиди - сугласници *р* и *л*.

лингвист(а) - особа која се бави лингвистиком, језички стручњак.

лингвистика - (лат. *lingua*; фр. *linguistique*) наука о језику, његовом постанку, развоју, о језичким појавама на синхроним и дијахроним нивоу. Гране лингвистике су: општа лингвистика, синхрона, дијахрона, компаративна лингвистика, психолингвистика, социолингвистика, етнолингвистика, примењена лингвистика итд. Модерна лингвистика почиње од 19. века. Има више лингвистичких праваца. О развоју лингвистике и лингвистичким правцима систематично информише књига М. Ивић, *Правици у лингвистици* која се од 1963. до данас појавила у више издања.

лингвистичка географија - грана лингвистике одн. дијалектологије која изучава територијалну распрострањеност појединих језичких појава.

лингвистичка дијахронија - изучавање лингвистичких појава у току њиховог развојка у времену; в. **дијахронија**.

лингвистичка психологија - в. **психолингвистика**.

лингвистичка синхронија - изучавање лингвистичких појава у једној етапи развојка језика (нпр. у савременој).

лингвистичка социологија - в. **социолингвистика**.

лингвистичка статистика - примена статистичких метода у језичком испитивању језика.

лингвистичка стилистика - в. **лингвостилистика**.

лингвистичка филозофија - грана лингвистике која проучава језик, његову логичку и сазнајну вредност са становишта филозофије.

лингвистичке категорије - особине, својства различитих језичких јединица која

чине, обележавају садржај тих јединица таквима какве јесу.

лингвистички атлас - лингвистичке мапе, карте које приказују распрострањеност неких језичких појава, црта на одређеној језичкој територији.

лингвистички метод - метод који се користи у испитивању неке језичке појаве: нпр. дескриптивни, структурални, експериментални, компаративни, конгнитивни метод.

лингвистичка стилистика - део лингвистике који језичке појаве проучава са стилистичког и експресивно-изражајног становишта, лингвистичка стилистика.

лице - граматичка категорија коју поседују глаголи и заменице, а која означава однос радње и носиоца те радње, субјекта према говорном лицу. Постоје посебне граматичке ознаке за три лица у језику: лице које говори (1. лице): *ја*, лице са којим се говори (2. лице): *њи* и за лице о коме се говори (3. лице, најчешће неприсутно): *он* (*она*, *оно*). Такође се разликују облици глагола којима се тим лицима приписује нека ситуација (радња или стање). Зато се већина глаголских облика разликује по лицима.

лична имена - имена лица (која се пишу великим словом), властита имена: *Весна*, *Бошко*, *Драгана*, *Бранко*, *Јела*. Ове именице немају системску множину.

лична заменица сваког лица - повратна именичка саменица *себе*, *се*. Нема номинатива (јер се не употребљава у служби субјекта у реченици) нити вокатива. Има исти облик за једину и за множину.

личне заменице - подврста (именичких) заменица за 1, 2. и 3. лице. Личне заменице 1. и 2. л. јд. и мн. имају посебну промену, својствену само њима, док заменица 3. л. има облике за сва три рода јд. и мн. као и већина придевских заменица. Личне заменице сва

три лица имају у генитиву, дативу и акузативу двојачке облике: дуже (акцентске) и краће (енклитичке), нпр.: *мене*, *ме*; *њега*, *га*; *њој*, *јој*; *њима*, *им* итд. в. **заменице**.

лични глаголски наставак - наставак личних глаголских облика који упућује на три јединска и три множинска облика 1, 2. и 3. л. (нпр. презент гл. *чиџаџи* - чита-м, чита-ш, чита-о, чита-мо, чита-џе, чита-ју). У српском се лице обележава двоструко: личном заменицом (нпр. *ја*) и личним наставком (нпр. -м): *ја* чита-м.

лични глаголски облик - глаголски облик у коме се садрже ознаке по којима се види коме лицу (1, 2. или 3.) се приписује глаголска ситуација (*чиџа-м*, *чиџа-ш*...). Лични глаголски облици који садрже те ознаке у српском језику су: *џрезентџи*, *џерфекаџи*, *фуџур I*, *имџерфекаџи*, *аорисџи*, *џлусквамџерфекаџи*, *фуџур II*, *имџераџив*, *џоџениџал*. уп. **нелични глаголски облици**.

лични став (однос) - в. **модус**.

логичка интерпункција - слободна интерпункција која се у правопису примењује нарочито у употреби зареза.

логичка конгруенција - семантичка конгруенција; в. **конгруенција**.

логички акценат - реченични акценат у коме се наглашава једна реч која се жели истаћи: *Марку* је позлило. Ми смо њему *џо-моџли*.

логички субјекат - именичка јединица у зависном падежу - дативу, акузативу, генитиву, којом се именује појам о коме се говори. Нпр. у дативу: *Саџи* се ишло у позориште, у акузативу: *Ђурђу* је болела глава, у генитиву: На пумпама нема *бензина*. в. **семантички субјекат**.

лок. - скраћеница за локатив.

локатив - (лат. *locativus*) падеж места у српском језику, седми падеж, који осим месног значења (у функцији прилошке одредбе) може да има и значење неправог (даљег) објекта. Увек се употребљава с предлозима: *на, о, њо, ѓрема, ѓри, у*.

локативни - који се односи на локатив: локативна конструкција, локативни однос.

љ (Љ) - четрнаесто слово српске ћирилице чији је графички знак увео својом реформом Вук Караѓић; седамнаесто двоструко слово латинице (*lj, Lj*) којом се српски језик служи.

мађаризам - позајмљеница (реч или израз) из мађарског језика; в. **хунгаризам** (нпр. *ѓулаи, варои, салаи, лојов* итд.).

мађарски језик - један од угро-финских језика којим говоре Мађари у Мађарској и припадници тога народа који живе у другим земљама.

мајускула - (лат. *majusculus*) велико или иницијално (почетно) слово.

македонски језик - јужнословенски језик којим се данас говори у Републици Македонији.

Маретић, Томислав (1854-1938) - хрватски граматичар који се бавио хрватским и српским језиком. Суделовао је делимично у изради *Рјечника хрвајскоѓа или срјскоѓа језика* (1880-1976) и написао је *Грамајику и сјиилисјику хрвајскоѓа или срјскоѓа књижевноѓ језика* (прво издање 1899).

маркиран - (енгл. *marked*) језички обележен: маркирани члан корелације.

маскулин, маскулинум -(лат. *masculinum*) мушки род.

математичка лингвистика - наука о језику (развила се у другој половини 20. века) која се у анализи језичких појава служи математичким методама.

материјалне именице - в. **градивне именице**.

матерњи језик - језик који дете научи од родитеља (од мајке), родни језик; уопште први језик који дете научи несвесно као саобраћајни језик у породици или широј друштвеној заједници.

медиј - (лат. *medium*) средње стање глагола у које доспева субјекат радње у којој се он налази без своје воље или без воље какве спољне силе: Желео је да студира. Зора руди.

медијалан - који се односи на медиј, средњи.

медијални глагол - глагол који има значење медијалног стања субјекта у коме се субјекат налази вршењем радње у њему самом без вољне активности: *боловаји, растји, ѓајији, волеји, ѓуѓоваји* итд. Медијални глаголи са активним и пасивним глаголима чине систем глаголског рода. в. **глаголски род**.

меки сугласник (консонант) - палатални сугласник чију артикулацију карактерише утисак мекоће. Меки сугласници у српском су: *ј, љ, њ, ћ, ѓ*.

меко непце - мишићни део говорних органа који се од тврдог непца спушта према ждрелу до ресице, задње непце.

мекоћа - особина меких сугласника, палаталност.

месна прилошка одредба - синтаксичка јединица (реч, синтагма) у функцији прилошке одредбе за место. Помоћу њих се одговара на питања: *ѓде? камо? куда? докле?*

месна реченица - врста зависних реченица којима се означава место вршења радње независне (шире) реченице за коју се везују везницима: *ѓде, камо, куда, докле,*

одакле, ої̄куда: Где се она појави, ту је увек весело. Иде куда га ноге носе.

месни падеж - падеж, падежна конструкција којом се означава место, простор: Отишао је *иза куће*; Трчао је *пољаном*.

месно име - име места, топоним.

место речи у реченици - в. **ред речи**.

метајезик - језик који служи за описивање структуре неког другог језика; апстрактни, максимално логички језик научне дефиниције сачињен од симбола.

метатакса - премештање акцената без промене њихове интонације (нпр. у дијалектима ресавске говорне зоне).

метатеза - назив за премећање гласова и слогова у једној речи: *бајрак-барјак*, *намасѿир-манасѿир* итд.

метатонија - (грч. *metatonia*) промена интонације акцентованог дела речи.

(наставиће се)

Summary

The aim of this work is to offer students systematic and alphabetically organized glossary of grammar and linguistic terms, which can be found within teaching contents of Serbian language at Teaching Education Faculty. This glossary is particularly useful for students studying in the towns with not many libraries, and at places where no encyclopaedias, lexicons and dictionaries can be found. This form of presentation of grammar and linguistic contents will help users to adopt professional contents from the other angle and in an explicate way, by short definitions, with definite examples, if needed.

Key words: *glossary, grammar terms, linguistic terms, definitions, terms*